

Föreningen för Västgötalitteratur

Meddelande

År 2015

NR 1

2015-02-16

Nääs slott

NÄÄS, frälse-säteri i Skallsjö annexförsamling under Lundby socken, har ett vackert läge vid sjön Säfvelången. Godset lär vara temligen gammalt, emedan en sägen förmäler, att Chrisian II någon tid valt detta ställe till sitt residens och sin jagtnöjen. Det har sedermera tillhört en Göran Ulfsparre, kammarrådet Natt och Dag, general-tullförvaltaren Brynt Cronskjöld, P. Göthenstjerna. En Carl Göthenstjernas arfvingar avyttrade egenedom, år 1746, åt direktören för Ost-Indiska kompaniet Jak. v. Utfall, hvarefter den genom testamente 1791, öfvergick till en av hans söner, sedermera general-majoren J. v. Utfall. Han avyttrade densamma år 1823 till kammarjunkaren N. S. Reenstjerna, hvilken året därpå, överlät köpet åt grosshandlaren P.W. Berg i Göteborg.

Han delade godset, och sålde hälften deraf, under namn af Lilla Nääs, år 1831, åt sin son, kapten L.T. Berg.

Den gamla åbyggnaden, utgjordes af ett hus utaf gråsten, med nära 3 alnars tjocka murar. Troligen under första hälften af 1600-talet, påfördes en våning af tegel, försedd med torn, såsom den finnes aftecknad å hithörande plansch. ... Till egendomen hörer ett bibliothek af omkring 3,000 band.

Beskrifning öfver Städer, egendomar, minnesmärken, m.m. upptagne uti E. Dahlbergs Suecia Antiqua & Hodierna, 1856

Föreningen för Västgötlitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Epost: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Järpås. 0510-910 16
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Skr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattmästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-624713
anne.andersson@telia.com

Tore Hartung, Mariestad. 0501-187 42
tore.hartung@comhem.se

Ritwa Herjufsdotter, Göteborg. 0762-11 40 31
ritwa@herjufsdotter.se

Niklas Krantz, Göteborg. 0762-68 30 04
b2_gods@hotmail.com

Hans Menzing, Skara. 0511-126 43
hans.menzing@telia.com

Christina Ström, Skarstad. 0512-205 19
vatteljuset@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-748 19
clary.winberg@vgregion.se

Årsavgift 2015: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/ sambor/ institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och
december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.

Ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Efterlysning

I boken *Beskrifning om Runö i Liffland* av Fredric J. Ekman 1847
återfinns i Runö församlingsbok av år 1711 följande:

"Den 1 Octob. döptes barnet *Sidonia*, fadren en Constabel
från Pernan kommen och här på landet varit från Johanni, föd-
der i Skåne, *Anders Bergman* vid namn, modren *Helena Jönsdot-
terTrana*, en prästdotter från Västergötland."

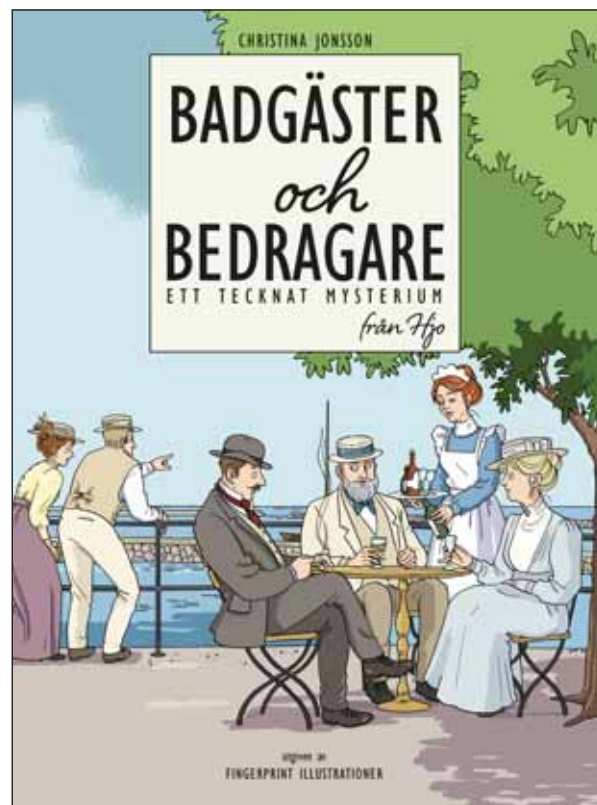
Är det någon av läsarna som vet något om denna Helena Jöns-
dotterTrana?

Vänligen i så fall meddela
Johnny Hagberg
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se
0510- 48 52 15

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Janne Andrén, Skövde
Ulla Johansson, Skara
Jan Johnsson, Västra Frölunda
Kenny Jonsson, Uppsala
Barbro Lennér-Axelson, Västra Frölunda
Elisabet Levenskog, Flo
Lars-Olof Malmberg, Sparlösa
Joakim Mattsson, Visby
Carl Fredrik Movitz,
Tore Nöjd, Täby
Lena Rogowski, Malmö
Inger Syhlén-Jonsson, Lidköping
Gun-Britt Wallquister, Axvall
Carl-Gunnar Vidja, Vaggeryd
Karl-Göran & M. Zeybrandt, Landvetter

"Badgäster och bedragare"

Sommaren 1914 är varm och solig. Många är de som söker
sig till den lilla staden Hjo för att ägna sig åt badliv och
kurera sina krämpor.

Men den här sommaren drabbas den idylliska kurorten
av oförklarliga händelser.

Kommer oskyldiga att drabbas? Kommer de skyldiga att
 hittas? Det blir en spännande sommar i Hjo.

Tecknat mysterium
Författare: Christina Jonsson
90 sidor, färg
Mjuk pärm
Pris 150:- inkl moms, frakt tillkommer

Nääs slott och västgötalitteraturen

Nääs slott kommer att bli värd för Föreningen för Västgötalitteratur, som håller sitt årsmöte där i april 2015. Egendomen har haft en viss betydelse för västgötalitteraturen. Så vitt jag vet förekommer herresäten i enbart en enda skönlitterär skildring, nämligen en kort novell, men å andra sidan finns denna novell i en av Sveriges mest spridda och lästa böcker.

Novell i Nils Holgersson

Västergötland har flera slott och otaliga herresäten av stort intresse och stort värde. Skolbarnen i Sveriges folkskolor fick i allmänhet läsa utförligt om endast ett av dessa herresäten, nämligen Nääs slott. Detta herresäte förekommer nämligen i Selma Lagerlöfs läsebok för Sveriges folkskolor "Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige" (1906-1907).

Sophie Elkan gästade Nääs

Nääs är huvudbyggnad för ett större gods i Skallsjö socken mellan Alingsås och Göteborg. År 1833 anlades Nääs fabriker på godsets ägor. Huvudbyggnaden blev fabriksägarbostad. Då började dess storhetstid, ty en fabriksägare har i allmänhet mera pengar att röra sig med än en godsägare. Den mest kände fabriksägaren var August Abrahamson. Han var barnlös och ägnade sig i stället åt sina syskonbarn. Systersonen Otto Salomon startade en slöjdläroreutbildning på Nääs. Hans syster Sophie Elkan blev en känd författarinna och var ofta gäst på Nääs. Hennes mest kända roman är "John Hall: En historia från det gamla Göteborg" (1899). Boken lät tala om sig mycket alltifrån början och är fortfarande en av de mest omtalade och lästa böckerna i litteraturen kring Göteborg.

Selma Lagerlöf följde med

En av Sophie Elkans mest kända väninnor var Selma Lagerlöf. De gjorde resor tillsammans och bodde på Nääs tillsammans under somrarna. De fick bo i en av flyglarna, berättar man på Nääs. När Selma skrev Nils Holgersson låg det nära till hands att skriva just om slöjdläroreseminariet, som onekligen hade en stor betydelse i skolans värld. Historiskt sett mer kända kulturmiljöer som Läckö slott, Skara domkyrka och Älvsborgs fästning fick inte någon novell i Nils Holgersson utan i stället det dittills mindre kända Nääs slott.

Av detta bör alla slottsägare lära sig att gästvänlighet gentemot författarinnor och författare i det långa loppet kan visa sig vara mycket givande och lönsam. Detta gäller även i fråga om Föreningen för Västgötalitteratur. Slottsägare, restaurangägare och dylika borde tävla om att inbjuda föreningen att hålla årsmöte i sina lokaler. Får man skrivande gäster, kommer oftast skrivna skildringar som tack. Ett kilo trycksvärta är mera värt än ett kilo guld, brukar man säga. Det gäller dock att ta väl hand om sina gäster, så att de skriver vänligt och uppskattande. Både Sophie Elkan och Selma Lagerlöf blev lyckligtvis väl omhändertagna.

Benämningen slott infördes

Selma Lagerlöf bidrog till att höja herrgårdens anseende. Under 1800-talets senare hälft började allt fler herrgårdar och herresäten kallas slott. Selmas novell heter "En stor herrgård", men inne i novellen kallas huvudbyggnaden för "slottet". Selma har bidragit till att benämningen slott slog igenom också vad gäller Nääs. Har hon kallat Nääs för slott, så är Nääs också ett slott. Hon var ofta gäst på slott och herresäten och visste mycket väl vad de kallades. Hon kunde bedöma, om benämningen var befogad eller icke. Tack vare bland andra henne knäslattes denna benämning. Ingen skildring av "slottet" är så spridd, och när allt kommer omkring är ju boken en läsebok, en lärobok för folkskolan!

Selma Lagerlöf
och Sophie Elkan

Interiörbild från Näs.

Näs blev praktfullt

Benämningen slott hade tack vare August Abrahamsons satsningar blivit alltmer berättigad. Inredningen är praktfull fastän inte alltid av högsta kvalitet. På Näs brukar man säga, att man har tre våningar, en från varje århundrade: källaren från 1600-talet, första våningen från 1700-talet och andra våningen från 1800-talet. Inredningen kom dock dit på 1800-talet, även om Abrahamson givetvis som de flesta av sina samtida var angelägen om att samla på antikviteter, både gamla och nyttillverkade. Fasaderna var på den tiden praktfullare. De var smyckade med sådana arkitekturdetaljer, som man fortfarande kan se i städernas patricierkvarter.

Man lever på storhetstiden

Fasaderna är nu avskalade och fattiga, om man jämför med Abrahamsons tid, och detsamma gäller trädgården eller parken, som i likhet med så många andra trädgårdar och parker är mycket förenklad. Våldiga ekar och bokar står där dock som mäktiga sevärdheter. Slöjdlärareseminariet har flyttat till Linköping. Ingen slottägare låter längre högt ärade gäster bo i gästrum och flyglar. Huvudbyggnaden är i våra dagar museum. Storhetstiden är över, men Näs är rikt nog på minnen för att kunna leva på dem. De verksamheter som finns idag är många nog. Nu kommer Föreningen för Västgötalitteratur och bidrar till den kulturella mångfalden.

Lars Gahrn

Läs vidare

Slott och herresäten i Sverige, Första bandet, Västergötland: Almnäs-Stola, Allhems förlag, Malmö 1968.

Näs: slott och skola: En turisthandledning, sammanställd av Sven Axel Hallbäck och Torsten Philipson, (tryckår ej utsatt).

Kerstin Sjöqvist, Näs slott: Historik och vägledning, Vänersborg 1974.

Kristina Landahl och Hans Thorbjörnsson, Näs kring sekelskiftet 1900, August Abrahamsons stiftelse 2000.

Inger Ernstsson och Kristina Landahl, Slottsparken på Näs – ett restaureringsprojekt, artikel i: Blommående trädgårdar och grönskande parker, Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift 2001-2002.

Guldet offrades när svält hotade?

Offrat? Offrades det här guldet i missväxten efter ett vulkanutbrott? Bild från Falbygdens Museum.

Är guldkragarna på Ålleberg och i Möne, liksom många andra guldfynd från folkvandringstid, helt enkelt spår av ett enormt vulkanutbrott som gjorde att sommarens sol försvann med svår svält som följd? Guldet kan ha grävs ned som ett offer för att blidka gudarna så att solen återkom med livgivande värme.

Det är arkeologen Anders Josefson som i en omfattande och mycket intressant artikel om stensättningarna runt Åsarp i tidskriften Falbygden 2014 spekulerar kring de många guldfynden i Västergötland från denna tid. Det handlar kanske om ett vulkanutbrott i dagens El Salvador som inte bara spydde ut aska, som föll till marken efter några veckor, utan också mängder av svaveldioxid som svävade kring länge i form av svaveldroppar som reflekterade solljuset och skapade "året utan sommar".

Att sådant hänt framgår i olika gamla skrifter, och resultatet har blivit långvarigt skördebortfall och stor dödlighet i svält. Det kan vara i paniken efter en sådan Fimbulvinter som folket på Falbygden offrat sina finaste guldsatser till gudarna i hopp om hjälp.

Josefson har stor kunskap både om bygden och om arkeologin där, och han berättar personligt och lättsamt om de många monumenten över sedan länge bortgångna härskare i övre Åtrandalen. Men han gör under sina historiska vandringar också avstickare till senare tid, som när man byggde järnväg i bygden. Detta är en lycklig kombination av lärdom och humor.

I övrigt handlar tidskriften denna gång bl a om Jönn Liedholms bildvärld och förflutenhetens landskap, Wallanders Nostalgimuseum, Orrholmens län och resan till Hedenhös. Som vanligt stor bredd och mycket intressant läsning.

Hans Menzing

Falbygden 2014. Årsbok utgiven av Falbygdens Hembygds- och Fornminnesförening. Redaktion: Båse Johansson och Lena Persson. 158 sidor med massor av illustrationer.

Antikvariat Tranan
 Trumpetvägen 8, 514 32 Tranemo
 Tel. 0325-768 46

Personnamn på västgötska runstenar

På runstenarna möter vi forntidens människor för första gången som personer med namn. Knappt 100 olika namn finns på de västgötska stenarna, varav ett 20-tal kvinnonamn. De vanligaste namnen var Tora respektive Tore, följt av Sven och Torsten. Det är ett förkristet namnskick som lever kvar under den äldsta kristna perioden på 900-1000-talen då de flesta runstenar i Västergötland ristades.

Kristna böner på stenarna är mycket vanliga. "Gud hjälpe hennes själ och Guds moder och alla Guds änglar" står det på en sten i Husaby som några söner reste till minne av sin mor Oluv. Mer sällan finns spår av den gamla asatron. Uttrycket "Tor vige" på en sten i Veland i Väne-Åsaka är ett av få exempel.

Maria Vretemark

MÄN 70 st

Agmund
Alrik
Alver
Anund
Asbjörn
Assur
Björn
Brand
Dag
Erik
Eskil
Fare
Fot
Frösten
Germund
Gisle
Grim
Gudmar
Gudmund
Gunnar
Gute
Halvdan
Harald
Hjalle
Hjälme
Holmfast
Håkan
Härulv
Kale
Karl
Kättil
Olov
Ragnar
Redar
Roar
Sigtrygg
Stenbjörn
Styrbjörn
Sven
Toke
Tolir
Tord
Tore
Torgils
Torgöt
Torkel

Torleif
Torsten
Toste
Trase
Tryggve
Tumme
Udd
Ulf
Veurd
Viking
Visäte
Åle
Åsgöt
Åsmund
Åste
Ödger
Ödgrim
Ödin
Ödkel
Öjul
Öjvind
Ölver
Öpir
Östen

KVINNOR 20 st

Astrid
Bothild
Gervor
Gunnur
Gyda
Gyred
Jorun
Kata
Oluv
Ragnhild
Rannvig
Tola
Tora
Torun
Tyrvi
Vifrid
Åsa
Åsfrid
Åskatla
Öda

Runstenen i Veland i Väne-Åsaka

Bert Moberg Antikvariat

Alltid minst 20.000 böcker i affär och lager.
Sökserve av böcker.
Köper böcker, större boksamlingar
samt gamla svenska bykort.
Korrekt värdering
Österlånggatan 21, Borås • Tel 033-13 02 50
Öppet: månd-fred 13-18

Intresserad av Exlibris?

Varför inte bli medlem i
Svenska Exlibrisföreningen?
Medlemskap för 2015 kostar 225 kronor
Plusgiro 33 45 82-4

ALTONA

en kommentar till Bengt Stolts artikel
på sid 4 i Meddelandet 4/ 2014:

Bengt Stolt missar den kanske viktigaste förklaringen till det tyskklingade namnet på bygdeskolan Altona, och nämner endast i förbigående "patron".

Patron var Peder J J Dyrssen, född i Altona 28/2 1820. Flyttade som tjugoföråring till Göteborg, startade konstgödsselföretaget Fertilitas. 1856 köper han Klagstorp tillsammans med släktingen Jens Malling från Ekhammar, Grevbäck. 1863 startar Dyrssen lantbruksskola på Klagstorp, och är dess föreståndare 1863-71 och 1876-1886.

Dyrssen avlider 1886, men redan 1870 bildades Claestorps lantbruksaktiebolag, ett familjebolag som kom att kvarstå i släkten till 1916.

På ekonomiska kartan från 1882 finns Altona markerad, men då ej som skola. 400 m NNO Hagelbergs kyrka redovisades Hagelbergs skola, riven 1904, vilket kan vara förklaring till Altona blev skola.

Ett annat tysksrelaterat namn var torpet Lybäck, beläget ca 500 m N Altona skola.

Gunnar Ivarsson

Gestilrenmonumentet bara politiskt feltryck?

Gestilren? Om man slogs här 1210 är oklart, men efteråt har det kämpats hårt här i Varv.

Är monumentet i Varv över slaget vid Gestilren bara ett feltryck i den politiska tidningskampen mot vänstern? Den pampiga stenen är resultat av långa och heta kampanjer i den konservativa pressen. Att slaget verkligen stod här tvivlade många på redan 1910 då monumentet invigdes, men visst har man slagits om stenen.

Redan vid invigningen trätade Gustaf Thorsander, redaktör för Västgöta Korrespondenten i Skövde, med Gustaf Lindberg, redaktör för Västgöta Demokraten i Tidaholm, om vem som skulle ha äran av att stenen rests. Lindberg ansåg att han skulle ha äran, och så sas det i det pressmeddelande som sändes ut, vilket förstärkte Thorsanders upprörde Thorsander.

Det var så inflammerat att Lindberg, som skrivit ett högtidstal på 15 sidor, först ströks på listan över medverkande vid invigningen, men sedan fick chansen att läsa upp korta delar av talet.

Udd mot Norge

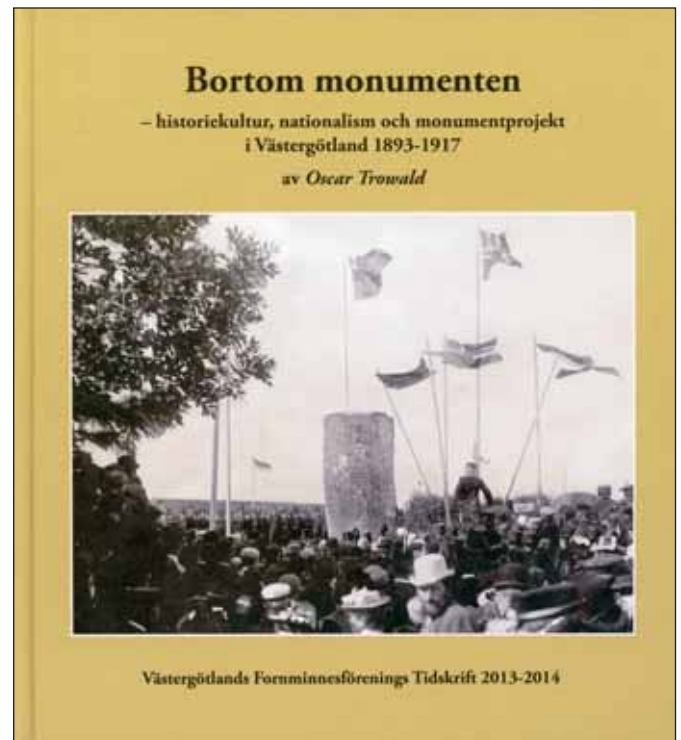
Det är Oscar Trowald som i en 216 sidor lång uppsats i Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift (fast det är en pampig bok) 2013-2014 skriver om kampen bakom den långa rad av monument över strider och kulturpersonligheter som rests i våra bygder omkring förra sekelskiftet. Visst handlade om historietresse, men minst lika mycket om dagspolitik.

Gustaf Thorsander hörde till de många som i slutet av 1800-talet ville väcka svenska folket till gamla tiders mannakraft och sätta de uppstudsiga norrmännen på plats när de ville bryta sig ur unionen. Och när det gällde att resa minnesstenar vid Kungslena

och Åsle var uppslutningen stor.

Kärvarer var det när det gällde slaget vid Gestilren. Och det kan man ju förstå, redan namnet verkar påhittat. Där skall returmatchen ha stått i den drygt hundraåriga kampen mellan Sverkerska och Erikska ätterna. I Lena (Kungslena) 1208 vann Erik Knutsson, men Sverker lyckades fly. Den här gången dödades han, och att resa en minnessten över det verkar obegripligt.

Men det handlade inte så mycket om historia som om att slå vakt om det gamla Sverige. Norrmännen hade vunnit sin frihet så nu handlade det om den bråkiga vänstern som kom med en massa krav. Inte minst i arbetarstaden Tidaholm som styrdes ekonomiskt och politiskt av bolagen.

Slogs i Gästre?

Så Lindberg valde en sägenomspunnen plats i Varv utanför stan där ett monument restes på en vacker kulle. Det stod strid då, inte minst mellan redaktörerna, och den har fortsatt. För något tiotal år sedan hävdade folk i Gästre i Uppland att det var där man slogs, men eftersom Jan Guillou i sina Arnromaner höll på Varv så var västgötarna nöjda ändå.

Men kanske var det Lindberg på Tidaholmstidningen som egentligen vann. I sockeln till monumentet finns en skildring av historien bakom stenen och där framhålls Lindbergseget namn 18 gånger. Vem kan slå det? Fast vänstern lyckades han ju inte stoppa.

Oscar Trowald har skrivit en mycket faktarik och intressant uppsats och som vanligt får man dessutom i denna snyggt redigerade bok om aktuellt antikvariskt, bl a tidigmedeltid vid S:t Helena kyrka i Skövde.

Hans Menzing

Bortom monumenten – historiekultur, nationalism och monumentprojekt i Västergötland 1893 – 1917. Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift 2013 – 2014. Redaktör: Christer Ask. 246 sidor med massor av färgbilder. Pris 150:- + ev. porto 40:-

En begåvad Lidköpingsson

Calle Löwenström - idrottstalangen som blev en äventyrlig konstnär

Omslaget till Calle Löwenströms bok om hundra populära idrottsmän. Inramade av två torn på Stockholms Stadion ses fotbollsspelaren Svarte Filip Johansson, konststakerskan Vivian Hultén, löparen Edvin Wide och simmare Arne Borg

Carl Löwenström föddes i Lidköping 1900 och började efter skolan att arbeta på AB Lidköpings Porslinsfabrik. Där visade han god talang som porslinsmålare. Sin fritid tillbringade han på den nyinvidga idrottsplatsen Framnäs och visade där upp sina färdigheter som idrottsman. Han spelade vänsterytter i Heimers A-lag och blev distriktsmästare i 1919 års klassiska lag. Calle Löven, som han kallades, var också god friidrottare, vann JDM i korta häcken och tresteg och blev Skaraborgsmästare i flera grenar. Efter fotbollsmatcherna skrev han matchreferat till stadens tidningar och där berömdes alltid vy Löwenström för sina geniala passningar; ofta var han också bäst på plan.

Efter värnplikten flyttade Löwenström till Stockholm där han, som 22-åring, gav ut en skämttidning, som hette Våra Flammor. Teckningar, noveller och allt annat som tidningen innehöll var producerat av den talangfulle Calle Löven. Konkurrenten på tidningsfronten var dock alltför hård och Våra Flammor fick snart läggas ned.

Gav ut karikatyrbok med idrottshjältar

Löwenströms idrottsintresse gjorde att han gärna ville se OS i Paris 1924. Det sägs att han uppvaktade olika tidningsredaktioner för kunna bevaka tävlingarna och få presskort. Han lär ha fått ett från Västgöta-Posten, men han ändrade flinkt uppgiften om tidningens upplaga från 2.500 till 250.000. På så sätt lär han fått de bästa platserna på alla olympiska pressläktare. Denna historia är inte belagd men i W-P återfinns schvungfulla idrottsreportage från OS. Att Calle Löven verkligen var i Paris visar den bok med svenska OS-deltagare som han gav ut. I den har han talangfullt karikerat etthundra svenska idrottsidoler och märkligt nog lyckats övertala kåsören Kar de Mumma att skriva förord

Resor och hemkomst

Karikatyrboken sålde bra och Löwenström använde sina inkomster till att resa ut i Europa. Där blir han kvar till dess att Hitlers trupper gör hans tillvaro mindre trevlig. Han flyttar då hem till Sverige men upptäcker att han är bortglömd. Han tvingas i Stockholm att leva på svältgränsen och tycks ha drabbats av någon form av sinnesförvirring. En yttring av den blir att han får för sig att donera en värdefull konstsamling till sin gamla hemstad, Lidköping. Eftersom han helt saknar pengar beslutar han sig för att själv måla alla konstverken. Det gör han också, men då han saknar mat för dagen tvingas han sälja några av sina förfälskningar. Trots att de

är skickligt gjorda får polisen sådana tips att Löwenström blir fast och hela hans "konstsamling" förverkas. Vid rättegången visar han dock sådana tecken på sinnesförvirring att han klarar sig från straff. I stället döms han till vård på Långholmens psykiatriska avdelning. Efter några år där förklarar han dock frisk och släpps ut.

Populärkonst

Löwenström verkar nu ha gett upp sina konstnärliga ambitioner, men var också trött på att vara fattig. Därför sätter han i gång med att frenetiskt måla vad man skulle kalla hötorgskonst. Motiv som återkommer är tjädrar, örnar, rävar, älgar, samer, Parisergator och annat som kan förmodas sälja. Löwenström gör täta sältturnéer i landsorten, besöker upprepade gånger Skaraborg, dock inte Lidköping, och har författat en katalog med uppgifter om sig själv. Enligt denna har han studerat vid svenska och utländska konstkolor, fått stipendium av prins Eugen, är representerad på många museer och sålt tavlor till svenska konstkännare. Tyvärr är allt detta osant och det upptäcker en grävande journalist i Falköping som slår larm. Det bryr sig dock Löwenström inte om, med ett fett bankkonto och en välfylld plånbok har han redan rest utomlands. Därifrån hör han sporadiskt av sig med reseskildringar och teckningar som då och då publiceras i svenska tidningar.

Till slut återvänder han till Sverige, där hans äventyrliga liv tar slut. Han dog 1975 i Malmö.

Torsten Tegnér var under 50 år utgivare av Idrottsbladet och en välkänd person i hela Sverige

Löwenström återuppstånden

På Långholmens psykiatriska klinik vårdades Löwenström av läkaren Ester Lamm och de kom att uppskatta varandra. Under sjukdomsperioden tecknade Löwenström flitigt, det var ett led i hans behandling. Teckningarna, som läkaren fick, vittnar om hans hallucinationer, mardrömmar och ångest. De har tills nyligen varit okända men Ester Lamms son Staffan, som umgicks med Löwenström på kliniken, har hittat dem i sin mors gömmor och sommaren 2013 visades de på ett galleri i Stockholm. De väckte stort uppeende och jämfördes med de teckningar som den kände sinnessjuka konstnären C F Hill åstadkom under sin långvariga sjukdom.

Löwenström gjorde endast en oljemålning på Långholmen men den återger hans syner och mardrömmar. Man ser en tiger, ett lejon,

en märklig man med fågelfötter, tre gangstrar, en orm, en djävul och en man som verkar illa utsatt av alla faror runt sig. Han räddas dock genom att en fe håller sitt trollspö över honom.

Calle Löwenström liv var som en berg och dalbana, höjder följdes av dalar men med tur och skicklighet kom han alltid ner på fast mark. Närmare 40 år efter sin död ställdes hans teckningar ut och får då av konstkritiker sådana recensioner som han aldrig varit i närheten av under sin levnad. Det måste ha glatt honom uppe i konstnärernas himmel.

Tore Hartung

Ett trångt exlibris åt Mölndals stadsbibliotek

Mölndals stadsbibliotek hade ett exlibris. Detta fick jag veta genom att slå i Nordisk Familjebok. Att stadsbiblioteket hade ett exlibris framgick visserligen inte av de olika artiklarna i detta uppslagsverk, men på insidan av främre pärmen satt dessa exlibris, märk väl i några av de utgallrade exemplar, som Mölndals stadsmuseum fick överta av Mölndals stadsbibliotek år 1985 eller 1986. Eftersom jag arbetar på stadsmuseet alltsedan 1986, slår jag ofta i detta uppslagsverk, och då har jag lagt märke till dessa exlibris.

Detta exlibris tillkom inte före 1922

I de första 33 banden saknas detta exlibris. I stället finns i dessa band inklistrade Ordningsregler för Fässbergs Sockenbibliotek jämte en enkel registreringslapp för Mölndals stadsbibliotek. De första 33 banden trycktes mellan 1904 och 1922. I banden 34-37, som trycktes mellan 1922 och 1925, finns däremot detta exlibris. Slutsatsen, som kan dras av detta, är att detta exlibris inte använts före 1922. Det bör ha tillkommit 1922 eller något av de närmast följande åren. Även ett historiskt förhållande styrker denna slutsats. Fässbergs kommun med Mölndals municipalsamhälle blev stad på nyåret 1922. Eftersom biblioteket kallas stadsbibliotek, kan dess exlibris inte vara äldre än 1922. Man kan dock komma litet längre i slutsatser.

Detta exlibris tillkom inte före 1924

Bibliotekarie Anders Sjöbohm har skrivit en utförlig och mycket trevlig historik över biblioteken i staden (Anders Sjöbohm, I böckernas tid: Bibliotekshistoria från Mölndal, Källared och Lindome, Mölndal 2003). I detta verk kan man läsa om mycket och många, men uppgifter om bibliotekets exlibris har inte kommit med. Inte ens under 1900-talet fastnar allt i protokollen, och därför måste jag bli utförlig. Bokägarmärket är 7,7 centimeter högt och 5,1 centimeter brett. Det liknar ett frimärke på så vis, att det har fyrsidig tandning. Märkena har alltså suttit i kartor, varifrån de har rivits loss. Man kan på några ställen se ojämn avrivning. I sin mitt har bokägarmärket Mölndals stadsvapen, som fastställdes den 15 augusti 1924, och denna fastställelse ger oss ytterligare en ledtråd. Vårt exlibris kan inte ha tillkommit före 1924 men möjligen något efter. Berthold Wiklund har noggrant redogjort för vapnets tillkomst. Han påpekar, att den böjda murkronan med tre torn tillkom på 1920-talet. Den lär ha varit formgiven i Mölndal och räknas inte som heraldiskt riktig. (En murkrona

skall vara rak och försedd med fem torn. Se Berthold Wiklund, Mölndals vapen 50 år, artikel i: Mölndals Hembygdsförenings årsskrift 1973.)

Storbrohyttans exlibris

I stadsmuseets bibliotek har vi även de tre supplementbanden (band 21-23) till en helt annan utgåva av Nordisk Familjebok. (Banden trycktes 1935-1937.) I dessa band finns Storbrohyttans exlibris, 7,5 centimeter högt och 6,8 centimeter brett. Hur dessa böcker har hamnat i Mölndal är en gåta. Jag kan inte lämna något bidrag till lösningen.

En tid av nysatsningar

1930-talet var en tid med många nysatsningar inom den nya staden Mölndal. Till dessa bidrog inte minst den driftige överlära-

ren och stadsbibliotekarien Ernst Lindstrand, som var bibliotekarie mellan 1920 och 1928. Anders Sjöbohm har mycket att berätta om Lindstrands idoga arbete. Bland annat fick stadsbiblioteket större och bättre lokaler 1926. Rimligtvis tillkom även detta exlibris under hans tid.

Trängsel råder i detta exlibris

Detta är ett vackert märke med trefärgstryck: blått, silver och rött. Vad som vidare slår en betraktare är, att konstnären har använt ytan väl. Den är helt enkelt välfylld för att inte säga trång. Upptill står Ex Libris och nedtill MÖLNDALS STADSBIBLIOTEK. Där emellan finns stadsvapnet med murkrona. Det mellersta tornet snuddar vid bokstäverna Li. På ömse

sidor om sig har vapnet två tjocka och stora folianter, som ligger ned med ryggen uppåt. Kort sagt, här saknas fria ytor. Trängsel och överläggning råder på detta exlibris.

Även biblioteket var trångt

Ännu på 1920-talet var man van att stuva in mycket mer på mindre ytor än idag, och i synnerhet gäller detta biblioteken i Mölndal. Den nya staden var fattig och hade stora utgifter. Mycket blev därför alltför litet och otillräckligt. När Lindstrand tog över, fanns biblioteket på vinden över Götiska Förbundets stenhus (den gamla skolan, Kvarnbygatan 49). Tack vare Lindstrand fick man flytta över till bottenvåningen i samma skolas trähus. Här blev biblioteket kvar i drygt 30 år (till 1959). Utrymmena var emellertid inte heller här stora, och klagomålen över trångboddheten kom allt tätare med åren. Är det en händelse som ser ut som en tanke, att trängsel råder även på bibliotekets exlibris, eller ligger en medveten tanke bakom? Har konstnären tagit intryck av förhållandena på platsen? Det vi tyvärr inte, men man kan med fullt fog säga, att det finns likheter mellan stadsbiblioteket och dess exlibris.

Lars Gahrn

Björngatan 17 A · 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 · 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

ÖPPETTIDER
Måndag – Fredag 13.00 – 18.00
Lördag 10.00 – 13.00
Andra tider efter överenskommelse

Störst på Västgötalitteratur, Vätternböcker, Göta Kanal och Folke Dahlberg

Antikvariat Wettern, Göran Midman

Tunnbindaregränd 1 A, 544 30 Hjo

goran.midman@hjomail.se

0503-655895, 072-7414209

www.bokborsen.se

Antikvariatet i SKÖVDE

Döbelns Gata 1

Säljer beg.

BÖCKER och SERIETIDNINGAR

Öppet ons-, tors- och fredagar 13.00 - 17.00

Vilken succé för vår egen historiska tidning!

Skaffa en egen prenumeration på *Mimers brunn* - arkeologi etnologi & historia i Västra Götaland

Helårsprenumeration 250:- (6 nr)
Sätt in pengarna på bankgiro 5117-2286
texta namn och adress. För info: vatteljuset@telia.com eller tel. 0512/205 19

Ett nytt exlibris

Nuförtiden är det sällan som undertecknad beställer eller får ett nytt exlibris. När min bytesverksamhet med exlibris var som mest intensiv fick jag vänner från hela Europa och flera var konstnärer. Då och då kom en teckning som kunde tryckas upp och bli ett nytt exlibris. Det blev totalt 54 olika exlibris där mitt namn finns med.

För någon månad sedan blev det ändå ett nytt till samlingen. Det gick till så här: På Bokmässan i Göteborg träffade jag en bekant, Johnny G A Ahlberg som är pensionerad bildlärare (f. 1934), boende i Mölndal och med rötter i Järpås där jag bor. Ahlberg är en skicklig konstnär som har illustrerat ett flertal böcker. Av dem kan nämnas "Med Västgöta-Bengtsson i Linnés fotspår", 1978, med 125 illustrationer. 2005 utkom "Sveriges öar" 2005, där han medverkar med 204 akvareller och tuschteckningar. Jag undrade om inte Johnny kunde göra ett exlibris till sin namne och så blev det. Exlibriset utgår från mitt arbete som präst (korset) och mitt ordförandeskap i Skara stiftshistoriska sällskap (Sveriges största stiftshistoriska sällskap) vars emblem finns med. Detta sigill är det äldsta för Skara stifts domkapitel. Jag bad Johnny att skriva lite om sina tankar kring exlibriset och de kommer här:

Min idé kom ganska direkt: stående format, korset (och där hade jag tanken att smycka det lite, cirkeln med strålar) Sällskapets sigill tyckte jag skulle vara med och nu blev det alltså som en sektor. Texten enkel, utan "kruksiduller". Bakgrunden som stjärnhimmel, både som symbol och för att visuellt bryta upp det svarta.

Johnny G A Ahlberg

Varför då skaffa ett exlibris till när man har så många egna förut? Ja den frågan får någon annan fundera på. Själv tycker jag det är trevligt och värdesätter detta exlibris högt. En fin förtidig julkapp!

Johnny Hagberg

Vem var Anna Norlander?

Anna Norlander. Legendarisk bibliotekarie, museiintendent och donator. Hon föddes 1877 och dog 1965.

På en skylt inne i Alingsås nyöppnade museum står att läsa att Anna Norlander räddade byggnaden från rivning och att hon fyllde den med kulturhistoriska verk och böcker. Hon var dess chef mellan åren 1928 och 1960.

Men vem var hon då? Låt oss backa och följa några spår bakåt i tiden:

I Västgötabygden, Tidskrift för hembygdsarbete, natur och kulturminnesvård 1951 finns en artikel av fil dr Gustaf Näström med titeln "Ett gammalt rådhus och en fröken".

Där skrivs att han är helt förbluffad över hur Anna Norlander under loppet av ett par decennier lyckats skapa ett stadsmuseum med närmare 3 000 föremål och därtill skött det hela alldeles själv. Genom att tigga och köpa har hon på egen hand fått ihop en högst respektabel samling från Alingsås och dess omgivning- ar. Även hennes personlighet var imponerade:

"Hon verkade på mig alldeles för livshungrig och spontan för att vara akademiker, men hon hade tillräckligt mycket kunskaper och historisk insikt för att ha kunnat tigga och köpa ihop en ställvis lysande och dessemellan högst respektabel samling ... De som släpper in Anna Norlander i sitt hem riskerar alltid att hon tar med sig en byrå, ett porträtt eller en mormorsklänning innan hon äntligen går sin väg frampå morgonkvisten, och det är inte alldeles säkert att hon lämnar någon likvid efter sig, för hela hennes årsanslag stannar vid cirka 4 000 kronor... Och skulle det till äventyrs förhålla sig så att hon ännu inte fått Illis Quorum eller Litteris et artibus eller vad det nu kan vara frågan om, så måste något dylikt hederstecken snarligen fästas på denna sällsynt fria, friska och frodiga människa..."

Trägen prylsamlar

Vi går sedan 38 år framåt i tiden till boken Alingsås från He- nedhös till LeaKarl från 1989, skriven av Carl Hylander, upp- skattad lärare vid läroverket i Alingsås (boken finns fortfarande hos Alingsås Tidning). I denna bygger han på bilden av Anna

Norlander som en viljestark och tämligen egensinnig person:

"Hon tillhör 'Gründer'- släktet i museisammanhang och var inspirerad 1890talets nationalromantik med sådana ut- tryck som Heidenstams diktning och Hazelius Skansen och Nordiska museet. Hon hade knappast den moderna museiambitionen att ställa in tingen i större sammanhang osv utan var fastmer en trägen prylsamlare. Jonas Alströmers högtidsdräkt var för henne förvisso mer spännande än de textilmaskiner han som industrispion hemförde västerifrån."

"Våra huvuden"

Många är historierna om henne. Det berättas till exempel att hon vid en auktion kom i budstrid med Historiska Museet i Göteborg om en skarprättaryxa. Hon vann striden genom föl- jande vädjan: "Det är våra huvuden i Alingsås som har fallit för den". Men hennes rappa tunga kunde också vara till förfång. Man ringde en gång från Floda och ville gör ett studiebesök på Alingsås museum och bemöttes då med följande reaktion "Från Floda – vad har de här att göra? Förresten är här nyskurat".

Räddade rådhuset

Men hon värnade också om stadens miljö och lyckades, med riksantikvariens hjälp, rädda rådhuset som stadsfullmäktige be- slutat att montera ner (detta finns beskrivet i R iksantikvarieäm- betets arkiv i Statens Historiska museum i Stockholm).

Anna Norlander avslutade sin chefstjänst år 1960 och kom då uppenbarligen att bli förtördnad över hur man i fortsättningen ville driva museet. Enligt hörsägen ville hon att som efterträdare få en lokal specerihandlare, som visat sig vara en engagerad mu- seivän. Kommunen ville å andra sidan förankra museet och dess samlingar i ett mer vetenskapligt korrekt sammanhang.

Det blev en kamp mellan personligt engagemang och korrekt administration.

Testamenterade till – Göteborg

Oenigheten kring museets fortsatta liv gjorde att hon upphävd sitt testamente till Alingsås museum – det museum som hon själv så aktivt byggt upp – till förmån för Göteborgs historiska museum. Nog måste det ha känts bittert för den som hela sitt liv värnat om Alingsås.

Anna Norlanders testamente var på 250 000 kronor, varav det mesta i aktier. Detta var grunden till Norlanders kulturfond. Denna har i dag, genom ypperlig förvaltning, vuxit till över 20 miljoner kronor med en årlig utdelning av 0,5–1 miljon kronor per år.

Möbler och skulpturer

Till Alingsås stadsbibliotek testamenterades hela boksamlingen, två gustavianska stolar, svartmålade, samt ett spelbord i mahogny och en så kallad munkstol av valnöt – skulpterad av henne själv.

Av testamentet framgår att hon gjort flera skulpturer i trä som hon skänkt till olika vänner i Alingsås: en piedestal, en braspall, ett hörnskap, ett syskrin – samtliga formade av egen hand.

Därtill gavs en 1800tals snusdosa i silver till hennes läkare och de egna smyckena till Göteborgs museum.

Blev sällan bjuden

En son till en av dem sått fått minnesgåva berättade att Anna Norlander var känd för sina konstnärliga träskulpteringar och att hon, trots att hon var mycket social och trevlig, sällan bjöds

hem till folk. Ryktet att hon för det mesta gick och tittade ut saker som kunde skänkas till museet väckte viss oro.

Var det känslan att man vände henne ryggen som gjorde att hon vid slutet istället vände sig till Göteborg?

Dog 1865

Anna Norlander föddes år 1877 och dog i Alingsås 1965. Hennes grav finns på den norra kyrkogården där hon vilar tillsammans med sina föräldrar. Den är kulturmärkt och försedd med en minnessten med inskriptionen: Till Anna Norlanders minne. Bibliotekarien Museiintendenten Donatorn.

Det står inte vem som stod bakom stenen, men med inskriften går hon ändå till historien. Nog vore det på sin plats om någon gjorde litteratur av hennes öde. Kommer osökt att tänka på orden om ett liknande kraftkvinna som Lotta Svärd i Runebergs diktverk "Fänrik Ståls sägner":

*Det är längesedan jag henne såg,
men hon bor i mitt minne dock,
och madammen kommer jag gärna ihåg,
och hon kan förtjäna det ock.
Ty en pärla var hon på krigets stråt,
Och en äkta pärla också,
Och något tålde hon att skrattas åt,
Men mera hedrus ändå*

Malle och Alfred Friman
Artikeln tidigare införd i Alingsås Tidning

Från Kålland till Jerusalem

Bengt Knutsson växte upp i Sunnersberg på Kålland och lärde sig där att tala med bönder på bönders vis. I Lidköpings läroverk studerade han engelska, tyska, franska, latin och grekiska. Efter studenten 1955 for Knutsson till Lund och började där läsa hebreiska och arabiska. Det slutade med en doktorsgrad i arabiska 1974. Både före och efter disputationen har Knutsson vistats långa perioder i Jerusalem, Istanbul och Kairo, där han lett forskning men också tjänstgjort som diplomat.

Jerusalem är den stad som han mest fascinerats av, både av dess historia, miljöer och människor. Som ett resultat av detta har han skrivit en bok, som han kallat, Jag minns mitt Jerusalem. En svensk orientalist bland judar och araber. Få torde ha så stora kunskaper och så många minnen från denna stad och Knutsson har verkligen förmågan att dramatiskt och intresseväckande berätta om de miljöer och människor han mött där.

Knutsson kom till Jerusalem första gången 1958, som stipendiat på Svenska Teologiska Institutet, STI, där han också senare under många år verkade som chef. Då tjänstgjorde där en kyrkoherdefru från Råda som blivit allvarligt sjuk. Inga läkare fanns att uppbringa men till slut efter stor dramatik övertalade Knutsson en palestinsk läkare att åka till den judiska stadsdelen och det räddade sannolikt livet på svenskan.

Fängslande är skildringen av författarens möte med två kvinnor som i religiös övertygelse utvandrat från Nås i Dalarna 1896. De levde ännu 1967 och de och deras utvandring har skildrats av Selma Lagerlöf i den berömda romanen Jerusalem. De berättar att de träffat författarinnan men att de inte var helt nöjda med romanen.

Den barmhärtige samariten, känd från Bibeln, har ännu ättlingar i Israel. De bor i en enklav med ca 400 invånare, men slår envist vakt om ett ålderdomligt språk och alfabet. De har en Överstepräst och Knutsson blir bekant med honom och han

skildrar honom med uppskattning och humor. Samaritanen lovar att undervisa elever på STI i sitt språk och gör det i tre perioder. Han vill inte ha betalt men utber sig gåvor. Först en klocka av märket Omega, sedan en kamera och därefter ett dyrbart ylletyg. Knutsson blir brydd, han får betala ur egen ficka men Översteprästen blir nöjd. Kameran var dock väl billig, helst hade han velat ha en Hasselblad. De skils dock med ömsesidig högaktning.

Staten Israel utropades 1948 och i den samlades folk av olika nationalitet och med olika språk. Knutsson skildrar initierat hur en outtröttlig man envist arbetade för att göra Gamla testamentets språk till nationalspråk. Han hette Eliezier Ben Yehuda och hans är äran att alla israeler läser tidningar och böcker på hebreiska och att barnen lär sig språket i skolan. Det är märkligt på grund av att de är de första som på tvåtusen år haft Gamla testamentets språk som modersmål.

Ett av bokens roligaste kapitel är när Ben Yehudas dotter bjuds in till Lund av Bengt Knutsson för en artighetsvisit. Besöket är noga planerat med ett "all inclusive upplägg". Men dottern är synnerligen aktiv och jagar ständigt nya upplevelser, middagsvila och pauser är okända begrepp för henne. Alla Knutssons vänner, som kan ställa upp, mobiliseras och de flesta av Skånes turistmål besöks. Utmattade och illa tilltygade vinkar värdparet, hon gipsad och han med skärsår i pannan, farväl av den nöjda gästen.

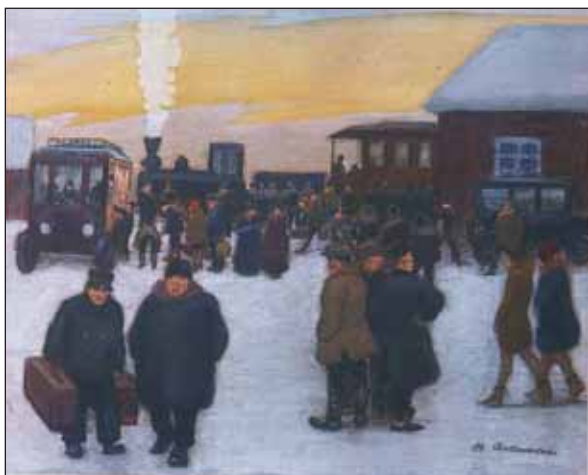
Bengt Knutsson är kulturhistoriker, språkman, forskare och diplomat och en av våra bästa kännare av arabisk litteratur och livsstil. Det kom tydligt fram i hans förra bok, Arabiska Visdomsord och han brukar visa det också som estradör, hans föredrag är fyllda av både kunskap och humor. Det är också den nya boken, som dessutom är rikligt försedd med fotografier i färg och med faktafyllda bildtexter.

Konflikten mellan israeler och araber berörs knappast alls i boken, men den finns naturligtvis med som en bakgrund. Kulturhistoriska impressioner, intressanta miljöer och originella personer har i stället fått fylla boken och det gör den synnerligen läsvärd.

Tore Hartung

Böcker: Bengt Knutsson, **Jag minns mitt Jerusalem**. En svensk orientalist bland judar och araber. Carlssons förlag, 296 s Tallin 2014.

Vad kan överträffa Falbygdens skönhet?

Kvällståget har anlänt. Ett exempel på Hjalmar Arlemans bilder av livet i Broddetorp på 1920-talet.

”Var finns väl i hela vårt land något som liknar Falbygden med dess egenartade skönhet? Den äkta skaraborgare, där han vandrar över bergen och slätterna därnere, har väl endast ett svar på den frågan. Men även främlingen, som på ett grundligare sätt än genom snälltågets kupéfönster gör bekantskap med landskapet, måste erkänna, att här talar naturen ett alldeles särskilt betagande språk. Knappast någonstades kan man känna sig de dunkla tidsåldrarna så nära som här. De tala i jökelälvarnas dalgångar, i moränkullarnas våglinjer och taffelbergens ättestupor. Här tala också sagan och historien i gravar och kummel, i åldriga stenmurar och stämningsfulla medeltidstempel.”

Så inledde konstnären, musikern och läraren Hjalmar Arleman en uppsats i Svenska Turistföreningens Årsskrift 1924, och den återges 90 år senare i Års-Axet, Gudhemsbygdens Hembygdsföreningsårsskrift 2014. Arleman var stockholmare, men bodde under ett antal år i Broddetorp och återvände senare i flera decennier dit sommartid. Han lär ständigt ha vandrat omkring med papper och penna och tecknade av det han såg. Detta var inte alltid uppskattat, han visade gärna upp orsborna i karikatyrer som de inte alltid tyckte var så trevliga.

Men att han älskade bygden framgår klart av hans uppsats, men också av att han startade Broddetorps hembygdsförening 1922 och han antyder att det runt om i bygden då finns en groende början till hembygdsengagemang i de flesta socknar. På den punkten har han ju blivit sannspådd. Han beskriver också skaraborgarnas brist på känslomhet, det är bara i humorn som de blommar ut. Och en Skarabo kan ju inte låta bli att notera hur han slår fast att de gamla Skaradjäknarna betraktar Skara med samma vördnad som muhammedanerna betraktar Mekka.

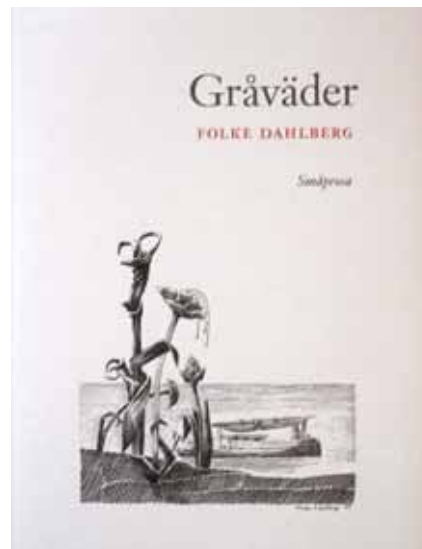
Arlemans konst har visats upp i utställningar bl a i Falbygdens museum och en vacker matta med västgötska motiv fanns i domkyrkan där Arleman stått för bilderna och Tre Bäcker vävt. Dessutom lockade han många lyssnare med sin sång och luta.

I Års-Axet finns naturligtvis dessutom en lång rad andra artiklar om bygden nyss. Bland annat får vi läsa om Sven Roth som inte bara grävde ut klosterruinen i Gudhem utan under kriget också i hemlighet stödde den norska motståndsrörelsen. Det finns mycket att lära om bygden i den här skriften.

Hans Menzing

Års-Axet 2014. Medlemstidning för Gudhemsbygdens Hembygdsförening. Redaktör: Lars-Erik Kullenwall. 84 sidor med massor av texter och bilder från livet i bygden.

Ny Dahlbergbok vacker som vanligt

Gräväder. Författarens utsökta teckningar finns i stort antal i boken.

Att i någon mån återge ett landskaps, en sjötrakts, en storms, en stiltjes ansikte i bild – och i all synnerhet norra Vätterns fjärilsaktigt nyckfulla drag – måste vara en uppgift som aldrig helt kan genomföras, men som alltid genom sin rikedom på material måste fascinera.

Så skrev konstnären och författaren Folke Dahlberg redan 1936 från Lilla Röknen, ön i just norra Vättern, och fram till sin död 30 år senare fortsatte han att försöka återge landskapets ansikte kring Tiveden och norra Vättern. Hans mest populära böcker, som Vättern, Göta Kanal, Tiveden och Leva vid Vättern har getts ut i nya upplagor av det ambitiösa Dahlbergsällskapet, och nu kommer en ny bok där vi får möta Folke Dahlbergs texter från Askersunds Tidning, Svenska Dagbladet och andra tidningar.

Landskap i poesi

Småprosa kallar man det helt anspråkslöst och det stämmer förstås vad gäller textlängderna. Däremot är innehållet inte smått, det är oftast ett landskap omsatt i poesi även när han på prosa speglar sjöns skiftande väder där texten förmedlar kylan, regnet och faran när ovädet blixtnabbt drar in över vattnet. Dahlberg inte bara skrev bra, han var en mästare i att spara på orden så att de verkligen fick betydelse.

Gräväder kallas boken, och det stämmer. Det handlar sällan om solsken och andlöst ljuva vyer, det är mer kampen att med en liten roddbåt ta sig över sjön när den verkligen inte samarbetsvillig.

Jonas Modin och Anders Weidar har sammanställt materialet där Weidar med sina kommentarer sätter texterna i sitt sammanhang medan Modig svarar för efterordet. Allt illustrerat av en mängd Dahlbergsteckningar, en del aldrig tidigare publicerade. Och resultatet har blivit mycket vackert.

Det är en gammaldags vacker bok där en vacker stil satt luftigt på matt papper gör läsningen till en njutning även för gamla trötta ögon.

Hans Menzing

Gräväder. Författare och konstnär: Folke Dahlberg. Kommentarer: Anders Weidar, efterord Jonas Modig. Utgivare: Folke Dahlberg Sällskapet. Bok nummer tio i sällskapets skriftserie. 270 sidor med många teckningar.

Återbesök hos västgötajarlen Ulf Tostesson

Ingen har bekymrat sig om UlfTostesson på länge. Han har fått vila i frid i 1000 år men nu kanske det är slut med det.

Till skillnad från sin omskrivna syster Sigrid Storråda är Skoglar-Tostes son Ulf jarl nästan helt okänd. De danska vikingatida krönikorna omnämner honom inte alls. Snorre Sturlasson berättar det lilla, som är känt om honom. Att han är Tostes son och far till Ragnvald jarl, att Sigrid är hans syster och mor till Olof Eriksson Skötkonung uppges i samband med att Snorre berättar om Hallfred Vandrädaskalds besök hos Ragnvald jarl någon tid innan denna for till Nidaros för att fria till Olav Tryggvasons syster Ingeborg. Hallfred bodde en tid i Svearike och borde ha varit väl informerad. Att Ulf är så okänd, kan ju helt enkelt bero på att han mest varit verksam inrikes och sluppit konflikter med danska och norska härskare.

Det finns en hänvisning till Ulf hos Sigvat Skald i dennes diktade reseberättelse från hans diplomatiska mission i Svearike 1019. Ulf nämns i två versar som Ragnvald jarls frände. Som vanligt är det svårt att klämma ut några fakta ur skaldepoesin. Innebörden är dock att Sigvat försäkrar att Ragnvald är Olav (den helige) Haraldssons vän, manar Olav att hålla avtalet med Ragnvald och påminner om att Ragnvald hjälpt Olav att besegra Ladejarlarna – en uppgift som bara finns där. Vad avtalet gällde får man gissa på – ägotvister eller någon sorts försoning efter att Ragnvald jarls faster hade innebränt Olavs far. Ulf Tostesson är alltså tillräckligt känd i Norge för att skalden skall kunna referera till honom.

I Flatöboken berättas att Ragnvald Ulfsson friade till Olav Tryggvasons syster Ingeborg och fick gifta sig med henne efter att ha lovat att införa kristendomen i sina domäner. Redan då kallades han för jarl. Detta hände kort tid innan Olav Tryggvasen seglade mot sin undergång vid Svolder. Ragnvald måste alltså ha efterträtt sin far senast år 1000. Ragnvald och Ingegård döpte sin äldste son till Ulf. Enligt vikingatidens namngivningsskick kunde de inte göra det innan farfadern var död. Ulf Ragnvaldsson kan som mest ha varit 18-19 år vid Sigvats resa och rimligtvis ännu inte så betydande att man skulle hänvisa till honom.

När Ulf Tostesson föddes vet man inte. Det kan mycket väl vara runt 950. Hans far Toste var en etablerad vikingahövding år 963, då han uppträdde i Harald Gråfälls saga. Ulfs livstid måste i stora drag ligga inom niohundralets andra hälft.

I äldre berättelser har man ibland förväxlat UlfTostesson med den skånske jarlen UlfTorgilsen, som blev far till Sven Estridsen och troligen var sonson till Styrbjörn. Denne Ulf levde ungefär en generation senare och blev ihjälslagen 1026 efter anstiftan av Knut den store, hans sväger. Man har även trott att UlfTostesson var fosterfar till Styrbjörn men den Ulf jarl, som uppträder i Styrbjörns saga, sägs var hans morbror och måste tillhöra en tidigare generation. Styrbjörn stupade som bekant ca 985 vid Fyrisvallarna.

Det finns några sägner om Ulf, som nedtecknats av Arthur Afzelius (Svenska folkets sagohävd, 1860) och andra. Ulf skulle liksom sin far ha förvärvat rikedomar och anseende. Han skulle ha kallats Ulf den gamle, betraktats som kung och haft sin bönning vid Billingen. Uttrycket "Så kännom vi ULF" skulle syfta på honom och hans omdöme och rättvisa domar. Han skulle enligt en folkvisa varit gift två gånger och den andra hustrun varit elak mot barnen i första giftet. Innevånarna i byn Havstena kunde på Afzelius' tid berätta om Ulfs egenskaper och visa på hans gravhög. Man trodde att han låg i en silverkista. En ekdunge intill gravhögen kallades Ulf-Eke. Inga källor till dessa

uppgifter anges och uppgiften om silverkistan måste ju vara en ren saga. Uppgiften om att andra hustrun skulle varit elak mot barnen i första äktenskapet liknar berättelserna om att Ulfs systerson, Olof Eriksson Skötkonungs familjeförhållanden. Jämfört med det som står om honom i Heimskringla är det naturligt att man kallade honom "gamle" för att skilja honom från sonsonen med samma namn. Att han främst blev ihågkommen för sin verksamhet vid tinget är förenligt med att Saxo och Snorre Sturlasson, som mestadels skriver om krig och konflikter, inte har något att berätta om honom.

Länsmuseet i Skara har på sin hemsida berättat om utgrävningarna kring den äldsta kyrkan i Varnhem. Bland annat stod det: *Mitt i koret påträffades en samling med återbegravda omrörda skeltdelar, som man troligen flyttat på i samband med att källaren grävdes ut. Ben från en ovanligt lång man daterades och denne man visade sig ha dött mellan 890 – 1020".*

Kan det vara Ulf, som en gång begravdes där? Det är mycket som stämmer. Ulf har dött i slutet av denna period. Bland hans ättlingar, som begravts i Ragnvald Knaphövdes kapell vid Vreta klosterkyrka, finns två män båda ca två meter långa. Ulf var jarl och sägnerna säger att han dessutom var stor godsägare i Varnhemstrakten. Hans son Ragnvald, som skulle främja kristendomen, borde varit angelägen att ge honom en förnämlig gravplats.

Slutrapporten från utgrävningen emotses med stor förvåntan. Särskilt intressant skulle det bli om man med DNA-analys kunde gå vidare och jämföra "den långa mannen" i Varnhem med de begravda i Vreta. Det skulle kunna ge svar på många frågor om de begravdas inbördes släktskap och i bästa fall även identitet.

Håkan L Lindström

Värva en ny medlem – meddela oss namn och adress (skicka en email till sven-olof.ask@tele2.se eller meddela via brev Box 325, 532 24 Skara), så skickar vi ett välkommen till den nye medlemmen.
Som tack får Du därefter kostnadsfritt vår senaste bok!

Riddarens Antikhandel
Säljer Köper Värderar Böcker Antikviteter
www.antikvariatriiddaren.se

Mariestadsvägen 2
540 16 TIMMERSDALA
Hemadress: Katorp 4

Mats Bergström
Bokhandlare
kakelmats@telia.com

0706 747574 0511-81248
Öppet: mån-hör

Antikvariat Asken

25.000 böcker i butik
10.000 böcker på www.bokborsen.se

Stockholmsvägen 30, Mariestad
0501-14373, 0739-446013
Öppet fre 13-18, lör 10-13

Sankta Helena mördad i Götene

Sankta Elin i Götene kyrka.

Varje dag hör vi om övergrepp, våld och misshandel. Man tycker att moderna människor borde ha lärt sig bättre, men att vi har det bättre betyder inte att vi är bättre än förr. Historien om Sankta Helena, som också kallas för Sankta Elin och antagligen föddes år 1101, kunde vara en berättelse med inslag från idag. Hon föddes i en välbärgad familj och giftes tidigt bort i ett tvångsäktenskap. Hon fick snabbt ett antal barn och familjen bodde på en gård i Våmbs socken. Hennes man dog relativt tidigt av orsaker vi inte känner. Helena gav då mer och mer tid för bön och meditation och hon engagerade sig i välgörenhet. Hon gav stora summor pengar för byggandet av en kyrka i Skövde.

Hustrumisshandel

Barnen växer upp och en dotter gifts bort. Men hennes man visar sig vara en grym hustrumisshandlare. Han slog sin fru. Helena ser hur hennes dotter lider. Det är enligt legenden det unga parets tjänare som inte står ut längre, utan de mördar honom, Helenas svärson. De erkänner dådet, men misstanke fanns att de hade gjort det på Helenas anstiftan.

I hederskulturer ska liv pliktas med liv och Helena kände sig uppenbarligen hotad. Hon begav sig ut på en lång resa, en pilgrimsfärd ända till det heliga landet. Kanske låg också en önskan om botgöring bakom hennes beslut. Åtminstone en önskan om att saken skulle lugna ner sig med tiden. Så blev det inte. När hon kom tillbaka väntade mannens släktingar på henne. Den 1 augusti 1160 skulle Götene nybyggda kyrka invigas. Helena hade bidragit även till detta. På sin väg dit väntade de på henne och hon mördades kallblodigt av sin svärsons familjemedlemmar på den plats där det idag finns en källa, lite otillgängligt tyvärr, på Arlas industriområde i Götene.

Den mördades kropp

Helenas döda kropp togs omhand och fördes till Skövde. På vä-

gen rastade bårbärarna och där de satte ner kistan sprang också upp en källa. Den finns idag vid Källegården, nära Källedalsbäcken, på P4:as område i södra Skövde. Strax därefter byggdes ett kapell på platsen. Det började rivas efter reformationen på 1500-talet, slutgiltigt var det borta 1759. Då användes sten därifrån för en renovering av Sankta Helenas kyrka. Dit hade nämligen Helenas kropp förts, eftersom hon bidragit så frikostigt till kyrkan. Fram till reformationen fanns hennes efterlämningar i ett skrin inne i kyrkan. Då begravdes de i närheten.

Allt detta vet vi tack vare att biskop Brynolf på 1300-talet skrivit ner berättelserna som florerade om Helenas liv och död i ett av sina officier. Det berättades om under och övernaturliga fenomen som hänt vid Helenas källor. En blind man hade till exempel fått sin syn tillbaka efter att ha strukit med hennes avhuggna finger över ögonen. Människor fortsatte att pilgrimsvandrade i århundranden till Skövde och Götene för att få hjälp. Reliker delades ut till olika kyrkor. Vi har S:ta Helena-kyrkor även i Falköping, Medelplana och Tidsvilde på Själland. Särskild anknytning finns på andra sätt till Mölltorp, Eling, Önum och Kullings-Skövde. Även i Varv finns en Helena-källa. Sankta Helena kom att räknas som Västergötlands egna skyddshelgon och hennes firningsdag är fortfarande 31 augusti. Den 30 augusti hade man förr i Skara en stor och välbesökt "Elinsmässomarknad". Helena kallades av Brynolf för något så vackert som "Västergötlands blomster".

Götene kyrka

Nästan ett riktigt helgon

I det medeltida materialet sägs att ärkebiskopen Stefan i Uppsala arbetade hårt för att få Helena helgonförklarad och att påven Alexander III faktiskt godkände det. Det anses idag som historiskt tveksamt. Hon är ett lokalt helgon. Men man ska inte glömma bort att Helena i den sena medeltiden fick "hög festrang" (solemne), vilket betydde att hennes dag skulle firas nationellt lika självklart som jul eller påsk. Detta berodde inte så mycket på Helena utan ska, enligt vissa forskare, förstås som ett led i kampen mellan Skara och Uppsala. Skara hade tydligen viss framgång. I vilket fall som helst säger det mer om 13-1400-talet än om 1100-talet.

Det vi kan räkna som historiskt är att Helena har levt, hjälpt till att bygga kyrkan i Skövde, dödades under en familjetvist och ligger begravd i "sin" kyrka i Skövde. Det är också intressant att forskare idag säger att relikens i Götene kyrkas altare mycket väl kan komma från en person på 1100-talet, varför inte Helena.

Anders Alberius

Curt Tubin till kamp för bygdens järnvägar

Minnen och händelser

Curt Tubins artiklar i Västgötajul 1957–1999

Bilismen är en helig ko som ingen vågar göra något åt. Men när bilismen blir för dyr och en tillbakagång sker, då är järnvägarna upprivna och stationerna borta. Detta får icke ske. Ty det är ekonomiskt vansinne. Det borde de ledande begripa!

Den salvan avfyra Curt Tubin 1976 i Tankelänkens tidning Västgötajul, men då hade stora delar av det en gång så täta nätet av järnvägar i Västergötland redan rivits upp. Idag är bilismen ingen helig ko längre, men nu skulle det bli alltför dyrt att återställa de gamla järnvägarna. Nu handlar det om snabbtåg mellan storstäderna.

Barnarbete?

Att Curt Tubin tar i så i sitt försvar av järnvägarna beror förstås på att han arbetade vid järnvägen redan som 13-åring, dagen efter att han slutat skolan. Då var han nisse, d v s tidningspojke på tågen kring Herrljunga där han växte upp. Idag skulle vi kalla det barnarbete, då ansåg Curt att det var det roligaste jobb en pojke kunde få.

Senare jobbade han på en lång rad stationer i trakten som Kvänum och Kålltorp för att sluta som stationschef i Floda till pensioneringen 1980. Så Tubin berättar massor av personliga, mycket detaljskarpa minnen från järnvägarna i mitten av förra seklet. En guldgruva för alla järnvägsnostalgiker. Dessutom får vi veta en massa fakta om fåglar och djur i naturen, plus att det naturligtvis ges stor plats för minnen av livet förr i Herrljunga-trakten. Inte minst personkännedom och kunskapen om de gamla boställena är enorm.

Tystare värld

Det finns alltså all anledning för Tankelänken att samla Tubin-artiklar från 42 år och ge ut dem i en rikt illustrerad bok så att kunskapen bevaras. Tidningar har ju en tendens att försvinna. Och den värld han beskriver har ju ofta försvunnit helt, inte bara de flesta järnvägarna. Fågelsången idag är säkert inte heller lika rik som under Curts strövtåg.

Hans Menzing

Minnen och händelser. Curt Tubins artiklar i Västgötajul 1957 – 1999. Redaktör: Johnny Hagberg. Utgivare: Förbundet Tankelänken. 220 sidor med många bilder. Pris 150:-

Posthistoria i Skaraborg

Arbetsgruppen för årets utställning i Skaraborgsmuseet: Göran Elisson, Gösta Karlsson, Börje Mårtensson och Thomas Carlquist.

Foto: MORGAN GUSTAFSSON

Västergötlands museum producerar i samarbete med Skara Filatelistförening vårens och sommarens utställning. Temat är posthistoria i Skaraborg.

- Det är många som hjälps åt och vill presentera en spännande utställning, säger Gösta Karlsson, ordförande i filatelistföreningen.

Grunden för utställningen är posthistorikern Börje Mårtenssons samling.

- Det är en omfattande samling, presenterad också i en tjock bok, där vi plockat ut material till tio ramar, fortsätter Gösta.

Skaraborg har en tidig och intressant posthistoria. Här finns såväl kronpost som klockarpost vid sidan om den allmänna posten. I Mårtenssons samling finns 312 olika poststämplat dokumenterade under åren 1818 fram till våra dagar.

Utställningen på museet pågår från den 28 mars till den 27 september. Västergötlands museum är ett populärt turistmål under sommaren:

- Vi kan alltså bjuda fin propaganda för filatelin och frimärkssamlandet, inte minst i sommar när museet har över 30 000 besökare.

Här ska även visas hur unga samlar idag:

- Vi har bland våra ungdomar byggt upp en samling kring skaraborgska motiv på frimärken, slutar Gösta.

Den 29 mars ordnar föreningen en vykort- och frimärksmässa med 20-talet handlare, även den i museet.

I samband med utställningen trycksett häfte där poststationerna förtecknas och länets frimärksmotiv presenteras.

Sedan ett par år tillbaka driver jag - på det nu så populära sättet - en blogg med adressen <http://boksamlarenigoteborg.blogspot.com>

Däri blandas inlägg om samlande av Göteborgslitteratur med skrivelser, som har sin utgångspunkt i olika aspekter på göteborgsk lokalhistoria. Mestadels är fokus på det skrivna om Göteborg och om de personer som skrev. Inget ämne är för litet eller till synes ointressant för att undgå mitt nagelfarande. Jag skriver för mitt eget höga nöjes skull men sidan har efter hand fått glädjande många läsare.

Jan Westin

BILDFÖREDRAG, VARSÅGODA!

Goddag! Tillåt mig att presentera mig. Jag heter Christer Westerdahl och är intresserad av att hålla bildföredrag om humanistiska ämnen. Vid slutet av 2015 blir jag 70, blir pensionerad, och har alls ingen lust att lägga av med bildvisningar och kurser.

Men det har varit ovanligt segt i portgången när det gäller Västergötland, fast jag bor här, i Götene, och har en gedigen bakgrund i landskapet. Märkligt nog har jag inte fått en enda spontan förfrågan sedan jag började sprida mina tentakler runt i bygden omkring 2009. Här finns ju gott om intresserat folk. Här finns dessutom en frisk och entusiastisk person villig att föra ut både kunskap och kvalificerad underhållning. Jag vet om att jag inte är så känd än så länge här. Det går mycket bättre i Stockholm och i nästan hela Norrland, inklusive Norrbotten (länet är en femtedel av hela Sverige). Men det vore väl praktiskt (och billigare) att fara fem och tio mil ibland i stället för att fara hundra?

Men nu är det inte så, att jag bara vill tala om ämnen som direkt angår Västergötland. Jag gillar att ge breda perspektiv. Mitt register över föredragsämnen (i PowerPoint) omfattar 312 nummer. Jag har genom studieresor, forskning och fältverksamhet skaffat mig erfarenheter som omsatts i författarskap (ett antal, ca 20, böcker och ca 700 tryckta uppsatser) och flitig fotografering (stort bildarkiv). Jag har undervisat på universitetsnivå och haft många tillfällen bland s.k. vanligt folk, både i Sverige, Danmark, Norge och Finland (inklusive Åland). Med undantag av Finland har jag haft ett tiotal år som universitetslärare i arkeologi i Danmark och Norge. Det avslutas i år i Trondheim. Alltså hela Norden utom Island och Färöarna (där jag dock färdats, självklart!)

Mina ämnen omfattar följande områden:

Arkeologi, allmän
Allmän konst- och kulturhistoria/ arkeologi
Maritim kultur & arkeologi
Medeltid
Kulturlandskapet i land, i skog & vid hav
Samisk historia, spec. sydsamisk
De nordiska ländernas och Östersjöns historia
Norrlands maritima historia, landskaps (läns) vis
Norrlands arkeologi, periodvis
Västergötlands natur, arkeologi och historia
Natur (även som idéhistoria)
Resor av viss omfattning
Konst sedd periodvis
Religion, bl.a. den tidiga kristendomen
Antikens högkulturer & Medelhavet, Egypten, Mellanöstern, Rom, Grekland, fenicier, Iran etc.

För att ge lite exempel just från vårt landskap:

Bondeliv i Västergötland. En elegisk bildsafari i 1800-talet.
Den enögde vargägaren i Vilhelminafjällen, J.W. Enocksson (1892-1977). (även nedan)
Hertigen i Hangelösa kyrka.
Husabyar. "The Pfalz ifiation of Northern Europe." Kungsgårdar i övergångsskede.
Husaby kyrka i Västergötland. Några anmärkningar i marginalen.
Kalkbränning och kalkbrännare på Kinnekulle i perspektiv c.1750-1950.
Kinnekullebygdens förhistoria. En översikt över fornlämnningar och fornfynd i Götene kommun.
Kinnekulle- en kulturhistorisk exposé i exempel.
Kommunikation. En introduktion till vägar, sjöleder och andra vägstråk. Med särskild hänsyn till Västergötland.
Kyrkbåtar och allmogesjöfart. Sägner och traditioner från Vänern.

Labyrinter i Västsverige/ Västergötland.

Lager och ledfossil. En kortkurs i Kinnekulles berggrundsgeologi.

Vänern. Lake Vänern. Some considerations on its maritime culture.

Medeltid i Götene.

Mötet mellan asatro och kristendom på Kinnekulle. De första århundradena.

Romansk tid i Skaraborg. Några färdevägar till medeltiden.

Romansk tid i Östergötland. En översikt över tidig medeltida kyrkokonst.

Sparlösa, Rök och Kälvesten. Symboler och "politiska" attityder i 'svensk' vikingatid.

Sägner om kustkapellet grundande. Ett svep i legendernas värld.

Vargägaren Johan Walfrid Enocksson 1892-1977. En märklig västgöte. (även ovan)

Vänerkulturen. Om en maritim kultur i en stor insjö. Maritime Culture in a Large Inland Lake.

Västergötland. Ett försök till en historisk karaktäristik i bilder.

Västergötlands förhistoria. Etapper från stenålder till järnålder.

Västergötlands medeltid. Perioden 1050-1550.

Västgötanatur. Glimtar under fyrtiofem år.

Älvsborg. Södra Västergötlands och Dalslands kulturhistoria. Ett kort bildprogram.

Ättestupan. Slutet för en uppfunnen tradition. The end of an invented tradition.

Brasklapp:

Jag är en rörlig person, så det gäller att vara ute i god tid om man skulle vara intresserad!

Christer Westerdahl

Lidköpingsvägen 35

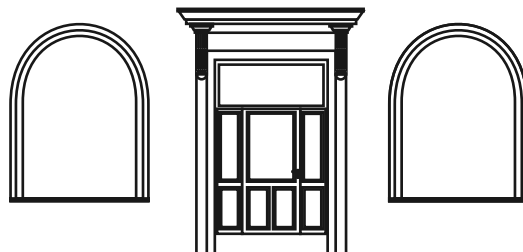
533 32 Götene

christer.westerdahl@ntnu.no (efterträdsunder 2016 av telia.com)

mobil 0702 60 06 76, hem 0511/ 509 22

MATS REHNSTRÖM

Rara böcker, bibliografi & handskrifter

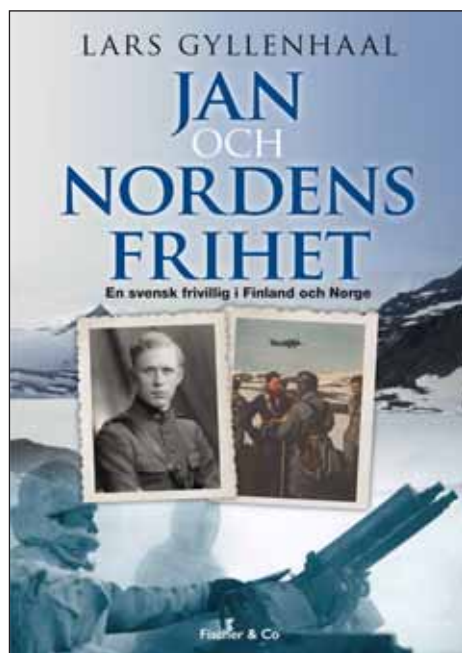
ANMÄL DIG FÖR ANTIKVARIATETS
NYHETS BREV

- De skickas till abonnenterna via E-POST
- Nyhetsbrevet distribueras i PDF-FORMAT
- De utkommer med en till två veckors mellanrum.

ANMÄLAN GÖRS ANTINGEN VIA E-POST:
rebnstroem@svaf.se

ELLER VIA FORMULÄRET PÅ VÅR HEMSIDA:
www.matsrebnstroem.se

Hällekisbo som frivillig i Finland och Norge

En nyutkommen bok heter Jan och Nordens frihet och är skriven av militärhistorikern Lars Gyllenhaal. Den beskriver Jan Danielsens insatser som frivillig i Finland och Norge under Andra världskriget. Författaren har intervjuat den 98-åriga Jan och också haft tillgång till hans dagboksanteckningar och fotoarkiv. Han har också letat fram kartor och foton, ofta i färg från tyska och norska arkiv. Boken är lättläst och har en tilltalande grafisk form och ögonvittnesskildringarna från krigsskådeplatserna gör boken både spännande och dramatisk.

Jan Danielsen tillbringade sina ungdomsår i på Hönsäters herrgård i Hällekis, där hans far Nils var disponent för Cementfabriken. Släkten kom från gränstrakterna mellan Danmark och Tyskland och Jans farfar hade deltagit i på tysk sida i fransk-tyska kriget 1870. Nils var reservofficer och Jan följde den militära traditionen, han blev reservofficer på K 3 i Skövde.

När Stalin i november 1939 anföll Finland anmälde sig många svenska som frivilliga soldater och det ordnades insamlingar av pengar och kläder för att stärka det finska motståndet. Jan Danielsen var en av de frivilliga, han var inte äventyrslysten men kände ett starkt avsky mot diktatorerna Stalins och Hitlers erövringsplaner. Nordens frihet var en hjärtesak för honom. De svenska frivilliga bestod av ca 8000 man och hade till huvudsaklig uppgift att försvara finska Lappland mot de ryska trupper som skulle rycka fram mot Haparanda. Jan placerades i Torneå som chef för en underhållsavdelning och kom aldrig fram till fronten innan finnarna blev tvungna att i mars sluta en hård fred med stora landavträdelser. Innan han och övriga svenska frivilliga demobiliserades hörde han fältmarskalk Mannerheim avtacka de svenska trupperna för deras modiga insatser.

Den utrikespolitiska situationen förändrades drastiskt den 9 april 1940 då Hitler angrep Norge. Flera Finlandsfrivilliga beslöt att hjälpa norrmännen. Jan var en av dem. Tillsammans med en kamrat åker han till Torsby, där de tar en taxi till gränsen för att ansluta till den norska armén i Kongsvinger. Där rådde kaos, det norska försvaret hade inte haft militärövningar på 17 år och saknade pansar, stridflygplan och moderna örlogsfartyg. Norska soldater hade också dålig stridsmoral och efter några veckor var hela södra Norge i tyskarnas händer och städerna Molde, Namsos och Kristiansund hade bombats. Spillran av den norska armén drog norrut, men Jan och hans kamrat fick

följa med en jagare från Molde till Skottland. Därifrån skepades de sedan över till Narvik för fortsatta strider tillsammans med de allierade.

Ett telegram från Norge kom i april till Hällekis där det meddelades att Jan stupat. Disponentens chaufför hissade därför flaggan på halv stång på Hönsäter. Det var dock ett missförstånd och flaggan kunde gå i topp efter några timmars sorg.

Under några månader gjorde norska armén med engelsk hjälp tappert motstånd mot tyskarna i vad som kallades fjällkriget. Jan gjorde viktiga insatser där mot luftlandsatta tyska elitsoldater. Han blev bombad, utsatt för kulpruteeld och tyska handgranater och led svårt av kylan och bristen på mat. Soldaterna hade också ont om ved men kunde värma mat genom att elda med stupade kamraters skidor. Då Norge i juni kapitulerade kunde Jan oskadad ta sig över till Sverige. Kriget var slut för honom, men han är i dag hyllad i Norge som krigshjälte.

Jan Danielsen utbildade sig efter kriget till civilekonom och ingenjör och var i många år VD för olika företag. Han har också verkat som uppfinnare.

Anfallen mot Finland och Norge under Andra världskriget är i dag bortglömda i Sverige. Boken Jan och Nordens frihet är en nyttigt påminnelse om striderna där och om stormakters ständiga behov av erövringar. Såväl Finland som Norge är i dag bättre förberedda för krig än 1939. Man har lärt av sina misstag. I Sverige kan boken tydas som ett memento mot den försvagning av försvaret som skett under senare decennier.

Tore Hartung

Böcker: Gyllenhaal, Lars. **Jan och Nordens frihet**. Fischer & Co. 189 s.

NU LJUDER KLOCKSPELET I SKARA DOMKYRKA!

TUSENÅRSGÅVAN

Invigd och välsignad den 29 november 2014

Hela 700.000,- har kommit in och mer är på väg - men än saknas lite till.

Gåvor tas tacksamt emot även fortsättningsvis från företag, föreningar och privatpersoner på bg 5423-3457 (Stiftelsen Skaramissalet)

KLOCKSPELSGRUPPEN

Upplysningar: Erik Långström, 0708-59 17 66,
Johnny Hagberg, 070-550 00 98

Västgötalitteratur på Facebook

Hittills har 188 personer anslutit sig som "vän" till Västgötalitteraturs Facebooksida.

Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i rutan, så kommer vår facebook sida fram.

Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.

Var låg Asgård?

Abstract

It has in this study beyond doubt been shown that the ancestors of the human race (*Homo Sapiens*) lived in the area of the southern shores of Lake Vänern. Archeological artifacts and toponomical research clarifies that the gods named vanes as well as the gods named ases all lived in or around the City of Vänersborg. It is historically proved that Ask and Embla were created in the ashtree Yggdrasil and the place where this tree once lived was found just outside Vänersborg.

Inledning

Sedan urminnes tider har rykten gjort gällande att Asgård och mänsklighetens vagga stod i trakten av Vänersborg. Stöd för denna idé kan bland annat erhållas av den moderna ortnamnsforskningen. Namnen Vänern och Vänersborg kan båda härledas ur ordet vaner, det vill säga det släkte av gudar och gudinnor som utkämpade ett krig med asarna, men som till slut försonades med dessa. Det berättas att Njord, en av vanerna, var mycket intresserad av skepp och sjöfart och vad vore naturligare än att han bodde vid Vänerns strand, Europas näst största innanhav. Vänersborg bör sålunda tolkas som vanernas borg. Att sjöfarande bävade när de närmade sig vanernas rike framgår ju också av namnet Skräcklan.

Material och metod

När ovanstående samband stod klart för mig blev det upptakten till ett mödosamt forskningsarbete.

Jag företog ett flertal expeditioner i vänersborgstrakten för att finna bevis för min teori, nämligen att människans urhem stod att finna i våra trakter. Efter flera års forskning och sammanställning av gjorda fynd kan jag nu och inte utan stolthet framlägga dessa bevis. Dessa är verkligen så kallade "hard facts" eftersom de utgörs av fotografier vilkas autencitet knappast kan ifrågasättas.

Resultat

Fig 1. Urdarbrunnen. Vid denna källa växte asken Yggdrasil och här satt nornorna Urd, Verdandi och Skuld och vävde livets trådar.

Den första expeditionen syftade till att finna världsträdet, asken Yggdrasil eller åtminstone platsen där det en gång stått. Vad jag till slut fann var Urdarbrunnen, som ju var en av de tre källor varur Yggdrasil fick sitt vatten. Vid Urdarbrunnen satt, i länge sedan svunna tider, de tre nornorna Urd, Verdandi och Skuld och bestämde varje nyfött barns livsöde. Jag lyckades efter stora strapatser och med fara för mitt liv återvända med ett fotografi av vad som i dag återstår av Urdarbrunnen (fig 1). Av asken Yggdrasil eller nornornas hus återstod emellertid av lättförståeliga skäl intet.

Målet för min andra expedition var Hel, dödsriket. Och min lycka var stor när jag en kväll stod framför Gjallarbron som ju leder över

Fig 2. Gjallarbron. Lägg märke till att guldbeläggningen saknas. I bakgrunden ser man Hel, dödsriket.

floden Gjöll till Hel. Jag vågade mig dock inte över bron, men gömd bakom ett träd lyckades jag obemärkt fotografera den (fig 2). Som framgår av bilden har den omtalade guldbeläggningen försvunnit från bron. Om detta helt enkelt är ett resultat av tidens gång och naturens krafter eller ska skyllas på giriga skattsökare eller kanske på de horder av stavgångare som i våra dagar hackar sönder i stort sett all mark runt våra tätorter, därom vet vi intet.

Fig 3. Draken Nidhögg gnager på en trärot i en avlägset belägen trädgård i Blåsut. Lägg märke till de vaksamma ögonen.

Min tredje expedition var mindre målinriktad än de båda föregående. Jag närde en förhoppning att någon av de i sagorna omtalade varelsena fortfarande skulle vara vid liv. Kanske kunde jag finna någon av dem som ett slags levande fossil under denna tredje expedition. Och mot alla odds blev även denna expedition en framgång. I en ensligt belägen trädgård, inte långt från Urdarbrunnen, fann jag Nidhögg, draken som en gång gnagde på Yggdrasils rötter. Eftersom Yggdrasil inte längre fanns hade Nidhögg tvingats söka upp andra trädrotter att livnära sig på. Detta fotografi visar Nidhögg i full färd med att gnaga på en trädrot (fig 3). Uppenbarligen är det ingen askrot som draken gnager på utan snarare än apfel, vilket visar en förvånansvärd anpassningsförmåga hos en så gammal varelse.

Diskussion

Det förtjänar att påpekas att inte långt från Urdarbrunnen återfinns man än idag Ursand, sannolikt uppkallad efter den av nornorna som kallades Urd och som också gett namn åt Urdarbrunnen. Alternativt kan namnet tolkas som den sand varur all annan sand bildats.

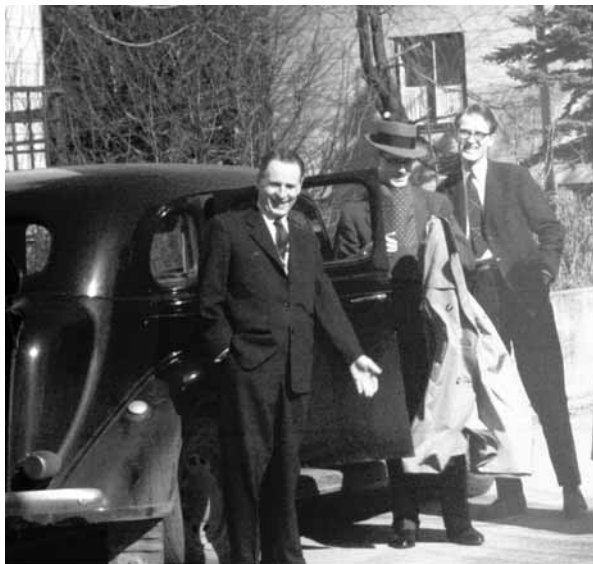

Fig 4. Författaren återvänder efter en av sina expeditioner och välkomnas av entusiastiska medarbetare.

Det är naturligtvis inte möjligt att förutspå vilka konsekvenser för världens forntidshistoria som dessa mina sensationella fynd kommer att få. Måhända kommer morgondagens vetenskapsmän att i våra trakter återfinna såväl Edens lustgård som forntida flygterminaler för besökare från yttre rymden.

Tack

Författaren framför härmed sitt varma tack till Sällskapet Vänerns Vänner & Värn samt Filbytarlogen Ursand för generösa bidrag.

Litteratur

Stålsjö, Dag. Svea rikes Vagga, Karlstedts Bokandel, 1983.

Håkan Fredén

Adj professor h.c.

Institute for Advanced Studies of Almost Everything.

University of Lureo

Lake Vanern

Sweden

FLOBY ANTIKVARIAT

Öppet : söndagar 13-19 (hela året)

Tfn 0515 40940, 40773

Nordpolen lockar med värme i Vara

S A Andréés försök att med ballong ta sig till Nordpolen slutade i arktisk kyla. Dagens turer till Nordpolen ger däremot behaglig värme i form av kaffe med alltför gott tillugg. Conditori Nordpolen i Vara har blivit en attraktion genom sina bakverk, men också minnena av Andréés besök.

Låter det förvirrat? Jag skall förklara. Patentingenjören Salomon August Andréé fick idén att med en vätgasballong ta sig till Nordpolen, och en träningsflygning sommaren 1894 slutade utanför Vara vid en gård med det uppmuntrande namnet Glädjen. Efteråt tog sig Andréé och hans följeslagare till Vara där de sägs ha druckit kaffe i ett grannhus till järnvägsstationen.

Kaffe på Nordpolen. Nu har konditoriet även blivit bok.

Blev konditori

Tre år senare försökte Andréé på allvar flyga till Nordpolen, men turen tog slut efter 65 timmar och slutade med döden för de tre ombord. Fast det avslöjades långt senare, ballongen med passagerare var länge spårlöst försvunnen.

Trots misslyckandet levde minnet kvar i Vara och Otto Jansson startade ett bryggeri med namnet Nordpolen vid Torggatan och 1903 övertalade han sina systrar Alma och Alvida att öppna kafé här, även det med namnet Nordpolen, och det är det som blomstrar efter drygt 110 år. Ottos pojk Erik tog över efter fast-rarna, och i sin tur efterträddes han av mångårige medarbetaren Stig Larsson från Gillstad. Och nu är det Stigs barn Elin, Per och Tina som driver Nordpolen vidare.

Nu kan man avnjuta Nordpolen även i bokform. Simon Cederquist har tagit härliga bilder och Christer El-Mochantaf har mycket att berätta om detta allt mer berömda konditori. Bland annat får vi veta att det inte bara är namnet Nordpolen som lyfts fram. Även Svea hyllas, men då handlar det nog inte så mycket om Andréés misslyckade ballong utan om Stig Larssons lyckade mamma. Som änka försörjde hon fyra barn genom att förse Gillstadborna med läckra bakverk. Inte undra på att Stig fastnade i branschen och blev en självklar efterträdare i ett växande Nordpolen.

Många recept

Boken serverar inte bara lockande bilder och texter. Vi får dessutom mängder av smarriga recept som kunde locka till egentillverkning. Men förmodligen lockar det mest till Vara.

Själva fastnade min fru och jag för Nordpolen redan på Erik Janssons tid, och alltför ofta så slutar en utfärd på Varaslätten med att vi sneglar på varandra: Nu när vi ändå är så nära Vara...

En stund senare sitter vi, helst i trädgården, med kaffe, bakverk och det obligatoriska vattenglasat som kan vara nästan lika lockande efter en varm biltur.

Hans Menzing

En kopp kaffe på Nordpolen. Ett Conditori anno 1903. Foto: Simon Cederquist. Text: Christer El-Mochant. 176 sidor med många bilder och recept.

Årsmöte på Näs slott

Föreningen inbjuder till årsmöte på Näs slott i Skallsjö socken (Lerums kommun), **lördagen den 25 april** enligt följande program:

Kl 13.00: Kaffe och smörgås.

Kl 14.00: Årsmöte och korande av Årets vackraste västgötabok! Därefter ett kort föredrag om Thuns skissbok av Gudrun Rydberg och Clary Winberg.

Kl 15.00: Guidning på slottet.

Anmälan är obligatorisk, med tanke på kaffet och guidningen. Anmälan sker via email: sven-olof.ask@tele2.se eller tfn 070-7426518, senast den 22 april.

Deltagarkostnad 100:- per person (kaffe/ smörgås/ guidning).

OBS! Parkeringsavgift är obligatorisk på Näs. Dumdrigt att inte betala – eftersom parkeringsvakterna där är synnerligen aktiva!

Styrelsen

-O-O-O-O-O-O-O-O

Bokauktion i mars

Årets första bokauktion hålls **lördagen den 14 mars** i **Stora Levene**, strax utanför Vara. Lokal är församlingshemmet, beläget på Storgatan 44, dvs genomfartsgatan i Stora Levene.

Bland godbitarna på auktionen nämner vi Manfred Flyckts/Ada Damms sällsynta stora verk **Sjuhäradsbygden**. Därtill inbundet i ett vackert halvfranskt band. Ur Hans Sallanders boksamling (såldes 1970) finner vi Collin/ Schlyters välkända utgåva av **Westgöta-lagen** med tryckår 1827. I Sallanders katalog beskrivs exemplaret ”i ett magnifikt samtida helt skinnbd, av stämplat och fileter att döma bundet av Carl Widman i Stockholm”. För 45 år sedan betalades 450 kr för detta exemplar. En etsmning av Elias Martin med motivet ”**Wid vägen till Alingsås**” kan kanske pryda väggen i Ditt bibliotek?

Sidenfabrikören C. J. Schönherr, (Sparresäter) gav ut **Synonymia Insectorum...** 1808. I denna volym (II:2) återfinns en kolorerad planch med skalbaggar. Givetvis ytterst sällsynt!

I övrigt nämner vi **Dödens dal** av Gunnar Falkås, Hermelins vackra karta över **Skaraborgs höfding-edöme** (1807) och några trevliga Skaraborgstavlor. Dessa är av Jönn Liedholm, Jalmar Lindgren och Gösta Pettersson.

Stora Levene kyrka - teckning från 1770-talet i Knösiska samlingen Stifts- och landsbiblioteket, Skara.